

stridelig Værdi for Studiet af vor ældste Bebyggelseshistorie; og selvom den fremtidige Forskning sikkert paa mange Punkter vil føre til en væsentlig Modificering af la Cours Fortolkning af Materialet, maa det dog utvivlsomt siges, at han har naaet Resultater af blivende Værd og ikke ringe Interesse, fremfor alt ved Paavisningen af de ovenfor omtalte ejendommelige Forskydninger i Oldtidsbosættelsen.

K. Friis Johansen.

Caroline E. Andersen: »Ud af den dybe Kærlighed til Gram Grams Historie. Kbh. 1926. og den naturlige Interesse jeg maatte føle for dette Steds Historie, har jeg, da de politiske Forhold i Europa formede sig saaledes, at denne gamle, skønne Gaard atter kom tilbage til Danmark, opfordret cand. mag. Caroline Emilie Andersen til at udarbejde denne Fremstilling.«

Med disse smukke og enkle Ord indleder Greve Ad. Brockenhuus-Schack Frk. C. E. Andersens Fremstilling af Grams Historie, og den danske historiske Forskning maa være Greven taknemlig, fordi hans historiske Interesse har muliggjort et saa fyldigt og righoldigt Værk, over 400 Sider stort, om et Gods og en Egn, der øjensynlig paa flere forskellige Omraader frembyder den største Værdi for Forskningen, maaske ikke mindst ved sine forskellige Godsherrers betydelige Personligheder og deres Indsats i politisk, landøkonomisk, landboreformatorisk og national Henseende.

Forf. har nedlagt et stort, et fleraarigt Arbejde i denne Bog og har øjensynlig ikke sparet sig under den møjsommelige Indsamling af det vidt spredte arkivalske Stof. Baade Arkiverne paa Gram, Giesegaard og Schackenborg, Grams Godsarkiv (o: Familien Schacks Arkiv) i Rigsarkivet, Giesegaards Godsarkiv i Sjællands Landsarkiv, og desuden talrige Sager i Rigsarkivet, Statsarkivet i Kiel og Lenskontrollen, er udnyttet — og man mærker det ogsaa tydeligt paa Bogens Tekst og Noter.

Bogens Styrke ligger i det hele taget netop i dens Fylde og Rigdom paa Detaljer, mindre i dens klare Overskue over disse mange stofflige Enkeltheder. Inddelingen er ikke meget oversigtlig, kun en rent ydre Deling efter de forskellige Ejere er opretholdt; men Ingen, der fordyber sig i disse Enkeltheder, vil fortryde det, selvom et Sted- og Personregister, men navnlig et Sagregister vilde have været yderst kærkomment.

Skønt Forf. ingenlunde forsømmer det personalhistoriske og biografiske, saa mærker man tydeligt, at hun lægger Hoved-

vægten paa det økonomiske, hvilket afgjort er et velgørende Træk, naar man kender de sædvanlige Gennemsnits-Godsbeskrivelser, der ofte kun indeholder Ejerrækker med Biografier og intet andet. Her foretrækkes Skildringer af Landøkonomi, Landbrugsdrift, Godsadministration, finansielle Forhold, retshistoriske Spørgsmaal og politiske Begivenheder fremfor Topografi, Biografi, Anekdoter og »Folkeminder«, og dette tjener sandelig ikke Forf. eller hendes Værk til Forklejnelse i nogen Maade.

Flere Steder findes, foruden de allesteds forekommende interessante Enkeltoplysninger, tillige udmærkede Overblik, Oversigter over den økonomiske Baggrund for Godspolitikken, eller Udredelser af retshistoriske Problemer. Fremhæves kan saaledes Redegørelsen for de økonomiske Aarsager til den holstenske Adels Fremtrængen i Slesvig (S. 21), eller for Konjunktursvingningernes Indflydelse paa det tekniske Omsving i Landbruget fra Slutningen af det 15. Aarh. (S. 33). Ligeledes er forskellige retshistoriske Spørgsmaals Opstaaen ret indgaaende behandlet flere Steder, Arveret (S. 41), Patrimonialjurisdiktionens historiske Udvikling i Hertugdømmerne (S. 141). Anm. tør dog næppe give Forf. Ret i hendes Polemik imod Dr. Jens Jessens Opfattelse af »Livegenskabet« i Slesvig (S. 406 Note 18). Det synes mig meget sandsynligt, at Dr. Jessen har Ret i, at »leibeigen« bruges, især fra den holstenske Side, om »untergehoirige«, stavnsbundne Fæstebønder; ialtfald tyder de af Forf. nævnte Eksempler paa »Livegenskab« (S. 83, 123 o. fl.) snarere kun paa Stavnsbaand, og det at Fæsterne nævnes i et Skøde, behøver dog ikke at betyde, at deres »Person« er solgt sammen med Fæstegaarden. Hvoraf drager Forf. den Slutning (S. 48), at Overgangen fra Selveje til Fæste væsentlig skulde have fundet Sted i det 14. og Begyndelsen af det 15. Aarh.? Anm. tvivler stærkt om denne Paastands Rigtighed, idet mine Studier over jyske Selvejerbønder ikke har indgivet mig denne Opfattelse, men tværtimod synes at vise, at de gamle Selvejeforhold er blevet opretholdt ved stærke Værnebestemmelser fra Kongemagtens Side lige til Klemensfejds Tid (Hist. T. 9. R. II 72—77).

Udmærkede Oplysninger gives om Landbrugsdriften i hvert eneste Afsnit af Bogen, men de er ofte vanskelige at finde tilbage til, paa Grund af det manglende Sagregister: Kornsæd og Foldudbytte, Oldensvin, Kvægavl og Smørudbytte (S. 30—32, 44), Mejeridriftens Fremtrængen (S. 45), Hoveriarbejdet (S. 211—212, 252). Interessant, og sikkert typisk for store Dele af Landet, er Godsforpagter Trammes mismodige Ytringer (S. 244) om Hovbøndernes Arbejde, der var saa ringe, at det i Høslætten ikke

kunde betale det Øl og Brændevin, de blev trakteret med. Hist og her føler man Savnet af en moderne Haandbog i Maal og Vægt. Saaledes vilde det give et klarere Billede af Landbrugets historiske Udvikling, naar Sammenstillingen af Smørudbyttet pr. Ko 1585 med Mejeristatistik 1924—25 var foretaget med Brug af samme Maaleenhed og ikke, som her (S. 31), Tønder i 1585 og Kilo i 1924—25. En Tønde Smør var 16 Lispund à 8 kg, og det vilde derfor klarere ses hvor stort Fremskridtet var, om Resultatet var gjort op af Forf. saaledes: Af 5 Køer kunde 1585 have 1 Td. Smør aarlig (128 Kilo), d. v. s. 25,6 kg pr. Ko, imod 116,7—115,2 kg i 1924—25.

Yderst interessant er Skildringen af Greve Frederik Christian Schacks store Landboreformarbejde paa Gram og Nybøl 1773—74 (S. 250) paa en Tid, da ellers kun ganske faa Godser havde begyndt et saadant.

Mindre selvstændig er derimod Forf. i sin Skildring af Middelalderens Forhold; her følger hun udelukkende Prof. Erik Arup. Saaledes giver hun, ligesom forøvrigt Anm., hans store Hovedtanke sin Tilslutning, at Guldvurderingen i Valdemarstiden var det første kendte Forsøg paa en »Matrikulering«, eller rettere en egentlig Jordvurdering, baseret paa de samme tre Grundbestanddele af Jordtilliggendet som Hartkornsvurderingen i det 17. Aarh., Agerlandet efter Udsæd, Engene efter Høavl i Læs, Skovene efter Svineavl i Svins Olden og Svins-Lag. Forf. gengiver dog ikke Prof. Arup korrekt, naar hun (S. 403 Note 2) meddeler, at »Oldenskov til 16 Svin, et Svinslag, beregnedes til 1 Mark Guld«. Arup (Danmarks Historie I 216) har: »det til Bolet hørende Skovareal, beregnet efter Antallet af Oldensvin, 16 Svinslag, altsaa Oldenskov til 16 Svin, regnet for en Mark Guld«. Snarest var dog 1 »Svinslag« eller Svinelæg regnet, ligesom senere, for 6 Svins Olden, altsaa 6 Gange større end her angivet — og følgelig 1 Mark Guld for 96 Svins Olden. Noget heldigt Udtryk er det heller ikke, naar Forf. omtaler et Tomarksbrug, altsaa en endnu mere primitiv Omdriftsform end Trevangsbruget, som et Græsmarksbrug, medens det er fastslaaet at knytte Navnet Græsmarksbrug til den nyere Form for Omdrift med 7—12 eller flere Vange, der ellers kaldes Kobbelsbrug. Paa denne Maade bruger Forf. ogsaa selv rigtigt Ordet Græsmarksbrug S. 99. Heller ikke kan Anm. være enig med Forf. (S. 27) i, at Erik Plovpenningss Plovskat, som for øvrigt næppe for første Gang er opkrævet i hans Tid, skulde være en Skat paa Arbejdsredskabet en Plov. Det er utvivlsomt, som altid senere, en Skat pr. Plov Jord (jfr. Plovtalslisten i Kong Valdemars Jordebog, min Udgave S. 82).

Da Forf. (S. 403 Note 3) nævner mit Navn som Hjemmel for den Tolkning af Stednavnet Gram, som hun giver S. 10, maa det maaske være mig tilladt at præcisere min Opfattelse lidt nøjere. Jeg har ikke ment, at Gram skulde formelt være selve Ordet gramr, Fyrste, men nok en Tid tænkt mig den Mulighed, at det skulde være sammensat med dette Ord, saaledes at Gramæ maaske kunde indeholde Gram, Fyrste, plus et Efterled, f. Eks. Høj, altsaa være Gramhøj, Kongehøj el. lign. Jeg er dog nu snarest tilbøjelig til at holde paa en anden Mulighed, som jeg vist ogsaa antydede for Forf. ved den af hende nævnte Samtale, nemlig at Gramæ: Graam er et Stednavn med Endelsen -um(e), der vel oftest er et ældre -heim(ar). I saa Fald ligger det vel nærmest at tænke paa Ordet graf, Grav, der ogsaa kan betyde Lavning, Hule (smlgn. Grafusing 1231 ved Bjerregrav af ældre Graf-fusing overfor Upfusing, nu Over-Fussing).

Disse smaa Indvendinger betyder dog kun saa lidt for Bogens Helhed. Den allerstørste Betydning har Værket især ved sine yderst talrige Enkeltheder til Oplysning om Landbrugsdriften (Kobbelbrugets gradvise Udvidelse, Kornsæd og Kornavl, Bondearbejde og Hoveri), Prisforhold og Pengeforhold (Rentefod, Laanepolitik, Konjunkturer, Vareafsætning), og ikke mindst Landboforhold (retslige og økonomiske), Forholdet mellem Godsherre og Bønder, Overgang fra Fæsteforhold gennem Arvefæste til Selveje o. lign.

Ikke mindre interessant er dog Skildringen af de nationalpolitiske Kampe fra 1848 til Genforeningen, den smaalige Chikare fra Köllerpolitikens Dage, der kan suppleres med en Række Breve i »Sønderj. Aarb.« 1927; ogsaa her vil enhver dansksindet Læser følge Fremstillingen med dyb Interesse.

I alle disse Henseender byder Værket paa overordentlig meget af Værdi, langt mere end det er sædvanligt ved de i senere Aar fremkomne Godsbeskrivelser. Der er derfor al mulig Grund til at lykønske Forf. med denne Debut og til at udtale Haabet om, at hun maa fortsætte sine landøkonomiske Studier, der ellers ikke har mange Dyrkere. Da Bogen er trykt som Manuskript, er den ikke til at faa i Boghandelen. Dette maa beklages, da den har Bud til en videre Kreds end Ejeren af Gram og hans Slægt.

Svend Aakjær.